

СОЊА ЗОГОВИЌ
Прилеп

УДК 292

ПЕЛАГОН – ХЕРОЈ ЕПОНИМ НА ПЕЛАГОНИЈА

Апстракт: Со појавата на родовско-воената аристократија на историската сцена стапува и херојскиот век со херојската митологија како облик на историската свест и идеологија на нејзините носители. Истражуван во тој контекст, Пелагон се појавува како главен актер во повеќе митолошки сизеа од кои овде се обработени само две. Пелагон како потомок на Алеадите, едната, и Пелагон како наследник на речниот бог Аксиј, втората. Споредувањето на овие два мита направено е според сочуваниите рудименти и во двете сизеа за да се утврди кога отприлика Пелагон станал херој – епоним на истоименава котлина.

„Если же устный рассказ об исторических событиях не умирает вместе с поколением его создателей, он превращается в историческое предание или легенду, что составляет память о его прошлом“¹.

Што знаеме за името Пелагонија кое го носи нашата котлина? За што ни зборува, на што не упатува? Каде за прв пат го среќаваме и што тоа значи? Можеме ли на овие прашања правилно да одговориме? Да, само во тој случај, ако на митологијата гледаме како на историски менлив процес и борба на старото и новото, а на митот како на жива слика на човековата пракса која е резултат на минатите епохи, кои треба да се проследат за да се најдат во нив трагите што ги оставило времето².

Тогаш да почнеме дедуктивно, од Хомер и неговите епови, зашто само кај него можеме да го најдеме сублимирано сето митско, сето она минато кое секоја следна инвазија се обидува да го избрише од свеста на луѓето, стремејќи се да ја задржи и наметне само својата агеџа како единствена и неповторлива. На повеќе места во Хомеровата „Илијада“ се среќаваме со херои од нашево поднебје кои пошле да го бранат тврдиот Пријамов град, меѓутоа, во XXI пееше (Рапсодија

¹ М. В. Скржинская, *Скифские сюжеты в исторических преданиях олигополитов*. /ВДИ, № 4, 1982, стр. 87–103.

² А. В. Лосев, *Античная мифология в ее и историческом развитии*, М., 1957, стр. 17, 18, 84, 85.

Фи), Бој покрај реката (139–193)³, Хомер подробно нè известува за родословот на епонимот на Пелагониската котлина.

Сега би сакала да преминам на истражувањето на митовите кои се непосредно сврзани со нашите херои – епони-ми. Така во митот за основачот на Теба, Кадмо, за прв пат се среќаваме со епонимот херој чие име го носи нашата котлина, Пелагон. Барајќи ја грабнатата сестра, Европа, на Кадмо во Делфи му е речено да тргне по кравата која на колковите има знак на месечина (или полумесечина во некои верзии) и на местото каде таа ќе легне да се одмори да сосида град. Кадмо таа крава ја наоѓа меѓу стадата на Пелагон во Фокида⁴.

Додека кај Хомер како Пелагонов татко го среќаваме речниот бог Аксиј, според еден друг родослов татко на Пелагон е Амфидамант. Со појавата на Амфидамант како да се внесува забуна, не само во митот, личностите и нивниот родослов, туку просторно и временски и во самите настани.

Што значи појавата на Амфидамант? Прво, ако по сите испитувања заклучиме дека се работи за еден мит каде сите личности се исти освен родоначалникот, тогаш можеме да претпоставиме, а тоа често се случува во митовите за познатите херои, дека Пелагоновиот татко Амфидамант е заменет со бог за да им се обезбеди на потомците поголема слава⁵. Второ, ако се работи не само за две варијанти, туку и за два сосема различни мита, тогаш треба митовите да ги одвоиме и секој посебно да го обработиме.

Пропаѓањето на родовската формација го повлекува со себе и раслојувањето на родовската аристократија, а со неа исчезнува и првобитната митологија која сега преоѓа во херојска земајќи ја на себе службената улога на толкувач на робовладетелската идеологија⁶.

Ова овде треба да се спомене, зашто е неопходно да се изучат пред сè рудиментите на секој митолошки лик содржан во претходните епохи. Ликовите на нашите херои овде ги среќаваме и во двете фази – првата, кога како претставници на племенската организација се сè уште богови, и втората, по појавата на првите елементи на државата, тие следејќи ги опишаните промени еволуираат во херои и стануваат носители на херојската идеологија на робовладетелскиот систем

³ Хомер, *Илијада*, МК, Скопје, 1982. (Превод, Михаил Д. Петрушевски), стр. 357–359.

⁴ Сабина Освалт, *Грчка и римска митологија*, ВК, Београд, 1980, стр. 168/9; Robert Greys, *grčki mitovi*, Н., Београд, 1969; стр. 164, 602 Драгослав Срејовић–Александрина Цермановић, *Речник грчке и римске митологије*, СКЗ, Београд, 1979, стр. 187;

⁵ Такви примери има безброј во митологијата, како на пример, Херакле, Тесеј, Диоскурите, Аугиј и др.

⁶ А. Ф. Лосев, н.д., стр. 11.

толкуван преку уметноста на класичниот и хеленистичкиот период⁷.

Затоа сметам дека е многу подобро ако се почне од Хомеровото XXI пеење, каде за прв пат се среќаваме не само со епонимот на Пелагонија, туку и со неговите најблиски, со неговиот татко, речниот бог Аксиј, и со синот, веќе познатиот херој од Тројанската војна, Астеропај⁸.

Еве што дознаваме за синот на нашиот херој. Астеропај е син на Пелагон, а внук на речниот бог Аксиј. Како водач на Пајонците во Тројанската војна е сојузник на кралот Пријам. Пред сидините на Троја го убил Ахил⁹.

Навидум, во оваа варијанта на митот сè е во ред, освен што Астеропај се спомнува како пајонски водач. Низ целата Илијада, кога се зборува за Астеропај никогаш Хомер не заборава да ја спомне и Пајонија, и обратно, за Астеропај се зборува како за најголем јунак на Пајонија.

Според Хомер, генеалогскиот редослед во митот за Пелагон би бил следниот: Пелагон е син на речниот бог Аксиј и нејадата Перибоја¹⁰, а татко на Астеропај, јунакот од Троја.

Ќе се обидам сега да го објаснам вториот мит (или втората варијанта на митот), кој го сметам за постар. Во овој мит Пелагон го среќаваме како потомок на втората генерација на Алеадите¹¹. Син е на познатиот аргонауг Амфидамант¹², кој со својот брат Кефеј¹³, внукот Анакеј¹⁴, и правнуката Аталанта¹⁵ заминуваат со Јасон¹⁶ за Колхида и оттаму среќно се враќаат носејќи го назад во Грција златното руно.

Амфидамантовиот род преку ќерките е во сродство со Пелопидите¹⁷ и Тесеј¹⁸, а преку внукот Телеф¹⁹, Алеадите стануваат родоначалници на Етурците²⁰ и Латините²¹.

Од потомците на Алеадите речиси сите учествуваат во Тројанската војна на страната на Ахајците освен Пелагоновиот син Астеропај и Телефовиот, Еурипил²², кои се сојузници на кралот Пријам. За разлика од првиот мит каде наставите се одвиваат (барем оние, кои се однесуваат на речниот

⁷ Исто, стр. 14.

⁸ Хомер *Илијада*, XXI, 136–199, стр. 357–359.

⁹ Срејовиќ-Цермановиќ, н. д., стр. 58.

¹⁰ Исто, стр. 523; R. Grevs, н. д., стр. 623.

¹¹ Исто, стр. 67, 407.

¹² Исто, стр. 67, 407.

¹³ Исто, стр. 67, 407.

¹⁴ Исто, стр. 67, 407.

¹⁵ Исто, стр. 67, 407.

¹⁶ Исто, стр. 14, 17, 18, 178; R. Grevs, н. д., стр. 58, 68, 80, 98.

¹⁷ Исто, стр. 34, 66; R. Grevs, н. д., стр. 42, 53, 71, 77.

¹⁸ Исто, стр. 401, 447, 449, 453; R. Grevs, н. д., стр. 49, 80, 88, 90.

¹⁹ Исто, стр. 407, 412, 415, 418; R. Grevs, н. д., стр. 141, 160, 166, 168.

²⁰ Исто, стр. 97, 135, 245, 417.

²¹ Исто, стр. 2, 24, 91, 208.

²² Исто, стр. 152, 59, 96, 247; R. Grevs, н. д., стр. 160.

бог Аксиј и неговиот внук Астеропај) на нашава територија, во вториот мит, местото на дејствието на нашите јунаци е централна Грција, Пелопонез, Лидија, Мизија и Троада. Единствената личност што и во двата мита не претрпува битни промени, е Пелагон. Затоа сметам дека неговиот лик може да послужи како алка со чија што помош донекаде ќе се спојат настаните од двете верзии или двата мита.

И во двата мита дејствието на настаните, кои се однесуваат на нашиот херој, се одвива во Централна Грција, во Фокида. Меѓутоа, тоа не смее да нè збуни. Ако подобро ја проучиме генеалогичката на Алеадите, ќе забележиме дека териториите на нивните владетелства постојано се менува. Сето тоа јасно зборува дека во овие немирни времиња миграциите се многу честа појава.

Ќе се обидам да го проследам тоа и историски. Во првиот бран на егејската преселба, на грчкото копно се доселуваат Еолци²³ и Јонци²⁴, а потоа Ахајци²⁵. Учесниците во овие миграции, по опустошувањето на Грција и делови од Мала Азија, постепено се консолидираат и почнуваат со обнова и градба на киклопските тврдини во наведените простори на копнена Грција и Мала Азија²⁶.

Нашиве херои во потполност можат да се вклопат во тие рамки. Само такво херојско време раѓа полубогови и херои.

Преодот од бронзената кон железната ера проследен е со нови катастрофи, кои ги предизвикува новиот грчки бран – Дорците²⁷. Хомер²⁸ како човек кој живее во периодот на X век, според некои учени, или според други во VIII в.п.н.е., секако, ако не е сведетел на опишаните настани, тогаш барем бил поблиску до изворот. Затоа ништо не пречи што неговите јунаци се сместени во кулиси од бронзениот век. Тоа не е

²³ М. Ростовцев, *Историја старог света*, Грчка-Рим, МС, Суботица, 1974, стр. 30–44; Стара Грчка, ВМ, Сарајево 1962, стр. 11–16; Dr. Petar Lisičar, *Grci i Rimljani*, ŠK, Zagreb, 1971, стр. 27–33; 43–53; Овде само условно се наведуваат на овој начин миграциските бранови. Уште одамна е познато дека во миграциите земаат учество повеќе племиња, што впрочем и лингвистички е потврдено, меѓутоа, земени се условни рамки и миграциите се наведени според името на носителите кои биле најмногубројни, или пак според името на племето кое прво дошло во контакт со носителите на етносот кој веќе бил на тие простори.

²⁴ М. Ростовцев, н. д., стр. 27–33; 43–53.

²⁵ М. Ростовцев, н. д., стр. 30–44; *Стара Грчка*, стр. 11–16; Д-р. П. Лисиچار, н. д., стр. 27–33; 43–53.

²⁶ Л. А. Лелеков, *К новейшему решению индоевропейской проблемы*. /ВДИ, 1982, №3, стр. 31–37; И. М. Дьяконов, *О прародине носителей индоевропейских диалектов*. /ВДИ, 1982, № 3, “, стр. 3–30; 11–25.

²⁷ М. Ростовцев, н. д., стр. 30–44; *Стара Грчка*, стр. 69–74; Др. П. Лисиچار, н. д., стр. 54–65.

²⁸ Др. Милош Ђурић, *Историја хеленске книжевности*, Београд, 1982, стр. 31.

воопшто чудно, зашто по немирите предизвикани од Дорската инвазија, во „Мрачниот период“ кој потоа ја зафаќа Грција, далечната бронзена епоха на луѓето од тоа време им делувала како недостижен идеал во секој поглед. Во тој период создадени се обичаите, етичките норми, законите, моралниот поглед на свет, философските начела, со еден збор сè што претставува идеал на грчкиот човек од класичниот период. Меѓутоа, сега Хомеровите јунаци веќе се многу поблиску до нашиов терен. На сцената нема веќе богови, со исклучок на Аксиј, туку херои. А Аксиј пак не е бог од маштабот на Олимпијските богови, што е уште еден доказ за неговиот рудиментиран облик којшто Хомер само го искористил (свесно или не) за да му прибави на својот херој Астеропај исто божественостно потекло како и на неговиот противник, Ахил. Тоа се гледа и од стиховите во Илијада, Рапсодија Фи од 190–200²⁹.

И во Хомеровата претстава Аксиј е само речен бог, бог кој не успеал да се издигне над таа функција, слично како што во првобитната митологија Зевс е само гром и молња, Хефест само оган, Атина Палада, буф или змија итн., период кога фетишиските својства се заменети со анимистички индивидуализирани ликови на богови со сите оние атрибути и својства, кои ни се познати од класичната литература, а кои се диференцираат низ социјалните епохи во еден подолг временски период³⁰. Да се обидеме да ги објасниме овие промени и да погледаме што, во меѓувреме, се случило.

Во периодот на II-от милениум пред н.е., а главно во средината на истиот, доживува расцвет култот кон хероите, за да земе во почетокот на I-от милениум пред н.е. голем замав распространувањето на култот на мртвите херои, за кој претходната епоха не знае. Во тој култ одразена е идејата за божествената награда која им следува на хероите по смртта и за заштитата и покровителството кое тие го вршат врз луѓето. На гробовите на хероите се принесуваат исти жртви како и на олтарите на боговите; им се доделуваат свети места, во близината на нивните гробови се организираат натпревари на поети (како на пример во чест на Амфидамант во Халкида, каде учествувал и Хесоид)³¹.

Слободно може да се заклучи дека и во овие скудни податоци јасно се насираат длабоките напластувања, кои ги оставиле миграциите и усмената традиција. Ќе напоменам дека трагите на цивилизацијата можат да се уништат, меѓутоа, трагите кои остануваат или со себе ги носи и предава една

²⁹ Илијада, XXI, 190–200, стр. 359.

³⁰ А. Ф. Лосев, н. д., стр. 14.

³¹ Мифы народов мира, СЭ, Т. I, 1980, Москва, стр. 294.

култура на друга – се вечни. Еден период е заменет со друг, едно време исчезнува засекогаш, но свеста на човекот остава неуништива.

„Появление преданий, которые можно определить как собственно исторические, связано с укреплением государственности и ростом национального самосознания“³².

Колку е ова точно зборува и фактот што во полисот, религиозниот култ кон херојот почнува да има политичка улога. Хероите сега се почитуваат како митолошки претци – покровители на семејството, родот и градот. Тоа најверојатно се случило и со нашиот херој, Пелагон, кој станал епоним на Пелагонија, а веќе неговиот син го среќаваме како владетел на една уште поголема територија – Пајонија. Меѓутоа, кога и како сето тоа се случило, кои се носителите на дејствието, за жал, сè уште не знаеме. Се надевам дека науката и на овие прашања еден ден ќе даде задоволителен одговор.

---

³² В. К. Соколова, *Русские исторические предания*, Москва, 1970, стр. 9.